

Teološki naglasci na skupu u Rio de Janeiru

Valentin Požaić

Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, Zagreb

Sažetak

U proteklih dvadeset godina ekološki problemi nisu se smanjivali nego povećavali. Jedini je uspjeh to da je porasla spoznaja o njihovoj težini, kao i svijest odgovornosti. Osnovno je pitanje motivacije za promjenu mentaliteta i ponašanja svih, a posebno onih odgovornih za planiranje razvoja. Kršćanin polazi od temeljnog nadahnuća da je Bog mudri Stvoritelj svega, a čovjek — stvoren na sliku Božju — treba mudro i s ljubavlju upravljati povjerenim mu svijetom. Vjernik zna da on nije i ne može biti apsolutan i sebičan gospodar nego privremeni upravitelj svijeta i da će morati odgovarati za svoju sudbinu i za sudbinu ovoga svijeta.

Ključne riječi: antropocentrizam, ekofilija, moralna preobrazba, solidarnost, rat, razvoj

Dvadeset godina nakon prve velike konferencije o čovjekovu okolišu u Stockholmu (1972) upriličena je druga, ovaj put u Rio de Janeiru (1992). Nad ovom drugom nadvile su se dvije teške more. Prva, činjenica je da ni na jednom području velikih problema okoliša u dvadesetogodišnjem razdoblju nisu postignuti značajni uspjesi. Naprotiv, ekološka se kriza povećala, a s njom i duševno stanje obeshrabrenosti. Na bliskim obzorima budućnosti ne vide se neposredni povoljni izgledi za postupno poboljšanje sadašnjeg stanja, kao ni oni na dugi rok za spas Zemlje. Ipak, kao pozitivno ovdje valja napomenuti da je današnja svijest o pitanjima ljudskog okoliša, i u širokih slojeva pučanstva, mnogo veća i snažnija nego prije dvadeset godina.

Druga je mora da se na tom skupu pokazala porazna nesloga između bogatih i siromašnih u pogledu sasvim određenih, a nužnih, mjera koje bi trebalo poduzeti bez odgađanja. Prijedlozi završnih dokumenata konferencije¹ bili su unaprijed dogovoreni i o njima se nije mnogo raspravljalo, nije ih se značajno mijenjalo jer inače ne bi bili usvojeni. A završetak konferencije bio je unaprijed određen i poznat: mora uspjeti. Je li stvarno i uspjela?

Načelno gledajući, temeljni je problem motivacija zalaganja za spas Zemlje. Tek kad ljudi saznaju pravo stanje stvari i kad ih se uvjeri i oduševi za spas ovoga svijeta, oni će biti voljni i kadri poduzeti pothvate, i one manje privlačne, da mijenjanju životni stil i način potrošnje (i pojedinac i društvo) kako bi očuvali još uvijek postojeće blagostanje čovjekova okoliša za sebe i svoje potomke. Na tom području stvaranja i poboljšanja motivacije Crkva je pozvana da ponudi svoj doprinos, a to je u Rio de Janeiru i pokušala.

Prije samoga skupa objavljen je dokument s načelnim pogledima Svete stolice (ubuduće skraćeno: *Dokument*),² dok je na samoj konferenciji voditelj delegacije Svete

1 *Press Summary of Agenda 21 (Draft Proposal)*, UN, New York 2 March — 3 April 1992.

2 SANTA SEDE, *La Santa Sede e la Conferenza delle Nazioni Unite su Ambiente e Sviluppo (UNCED)*, u: *L'Osservatore Romano* 31. V. 1992, str. 2.

stolice, kardinal Martino, dao izjavu (ubuduće skraćeno: *Izjava*),³ a neposredno prije svršetka govorio je državni tajnik, kardinal Sodano (ubuduće skraćeno: *Govor*).⁴ U tim se tekstovima često navodi poruka Ivana Pavla II. za Novu godinu 1990., glavna tema koje je bila ekologija (skraćeno: *Mir s Bogom*),⁵ kao i neki drugi crkveni dokumenti od općeg značenja. Na temelju tih dokumenata pokušajmo izdvojiti neke naglaske.

IZVOR NADAHNUĆA

Temelj i nadahnuće od kojeg polazi crkveno zanimanje izrazito je religioznog karaktera (*Dokument*, br. 1; *Govor*, Uvod). »Zalaganje vjernika za zdravu sredinu rađa se izravno iz njegove vjere u Boga Stvoritelja, iz shvaćanja posljedica istočnoga grijeha i osobnih grijeha te sigurnosti da nas je Krist otkupio. Poštovanje za život i za dostojanstvo ljudske osobe uključuje također poštovanje stvorenog i brigu za stvoreno, koje je pozvano da se ujedini s čovjekom kako bi hvalilo Boga« (*Mir s Bogom*, br. 16).

Iz vjere u Boga stvoritelja i svijeta i čovjeka, i posebnog mjesta što ga čovjek ima u tom svijetu, rađa se u čovjeku nadahnuće da se brine za taj svijet. Tako izjavljuje Drugi vatikanski sabor: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena /.../ jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskog a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu«. ⁶ Nedvojbeno, žalost, zabrinutost pa i tjeskobu suvremnog čovjeka, uz ostalo, izaziva i sadašnje stanje okoliša, koje mu ne nudi previše nade ni radosti za budućnost. To stanje ne može proći mimo Kristovih učenika.

ČOVJEK U SREDIŠTU

Objavljena Božja Riječ u Bibliji, svetopisamska poruka o čovjeku i njegovu poslanju u svijetu, osnovno je nadahnuće svakom vjerniku za njegovo etičko–moralno razmišljanje i vrednovanje. Na području ekoloških upita od zasebnog su značenja dva ulomka. Prvi, kojim se čovjeku u ruke stavlja sve stvoreno, glasi: »I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji« (*Postanak* 1,28).⁷ Drugi ulomak, kojim se čovjeku daje zadaća, dužnost i odgovornost za povjereni mu svijet kaže: »Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt, da ga obrađuje i čuva« (*Postanak* 2,15).

Svetopisamski pogled na svijet i čovjeka nedvojbeno je antropocentričan, čovjek je u središtu pozornosti (*Dokument*, br. 2; *Izjava*, br. I). Čovjeku je dodijeljen *dominium terrae* – vlast, gospodarenje, upravljanje zemljom i svim stvorenim bićima. Sav je izvještaj o stvaranju svijeta samo uvertira u pojavu čovjeka. Čovjek je kruna svega stvorenog. Međutim, taj antropocentizam nije apsolutan nego relativan: uz čast da vlada svijetom, čovjek ima poslanje da taj vrt svojeg postojanja obrađuje i čuva. Naime, ako čovjek želi nadživjeti, mora suživjeti sa svijetom oko sebe. Tu je zatim izričit

3 MARTINO R. Renato, *Difesa dell'ambiente e sviluppo nella solidarieta e nel rispetto dell'uomo*, u: L'Osservatore Romano 6. VI. 1992, str. 2.

4 *Intervento del Cardinale Angelo Sodano*, u: L'Osservatore Romano 15–16. VI. 1992, str. 2.

5 IVAN PAVAO II, *Mir s Bogom Stvoriteljem – Mir s cjelokupnim stvorenjem*, u: AKSA br. 51 (22. 12. 1989.) str. 13–15; pretiskano u: POŽAIĆ V. (ur.), *Ekologija. Znanstveno–etičko–teološki upiti i obzori*, FTI, Zagreb 1991, str. 149–158.

6 *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb 1970, *Gaudium et spes*, br. 1.

7 Biblijski navodi prema: *Biblija*, Stvarnost/HKD Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1968.

naglasak na teocentrizmu, na usmjerenosti svega stvorenog na Boga, kao na svoj posljednji cilj. Bog je jedini konačni izvor, smisao i pravi Gospodar. Čovjek je u svijetu samo Božji povjerenik.

I onda kad čovjek raspoláže nižim živim bićima i kad ih prinosi kao žrtvu Bogu, time samo priznaje da ona u konačnici ne pripadaju njemu, da nije on njihov vrhovni gospodar. Gledajući vertikalno, svijet nije nikakvo čovjekovo privatno vlasništvo, jer psalmist kaže: »Jahvina je zemlja i sve na njoj« (Psalam 24,1). Čovjek jest kruna svega stvorenja, ali smješten ne izvan ili iznad nego unutar svijeta. Gledajući horizontalno, na razini uzajamne i društvene pravednosti, ni jedan pojedinac ni skupina nema pravo na okoliš u isključivom i sebičnom smislu (Dokument, br. 4; Izjava br. 1; Govor, br. 2; Mir s Bogom, br. 8). Svijet u kojem čovjek živi nije *res nullius* – ničije vlasništvo, nego je *res omnium* – baština čovječanstva, kako je 1972. godine prvoj konferenciji u Stockholmu pisao papa Pavao VI.⁸

RAST I RAZVOJ

Kroz prošla stoljeća čovjekove moći pred silinom prirodnih pojava *dominium terrae* nije predstavljao nikakav ćudoredni problem, nije ugrožavao čovjekov okoliš. Manipulacija kojom čovjek unosi ili vraća u svoj svijet prvotni sklad i ravnotežu, kojom prilagođuje svijet prema potrebama i zahtjevima ljudskih dimenzija, poštujući smisao i finalnost pojedinih dijelova u vidu cjeline, ne narušava ravnovjesje ekosistema i biosfere. Taj se zahvat naziva manipulacija–korektura+transformacija.

Iskonskim grijehom čovjek je unio nesklad i nered u sama sebe. Od početnog *Edenskog vrta* našao se usred *trnja i korova* (Usp. Postanak 3,1–19). To unutrašnje stanje neizbježno se očitovalo i u čovjekovu odnosu spram Boga, drugih ljudi i svih stvari. Nakon zagađivanja nutarnjeg, moralnog okoliša, čovjek truje i vanjski okoliš. Javlja se manipulacija–alteracija, u kojoj se čovjek vlada kao beskrupulozni izrabljivač. Ne obazire se na pojedine zakonitosti u sklopu cjeline prirode. Suvremeni manipulator, svjestan svoje moći, želi ostvariti *totalni dominium terrae*: kako u mikrokozmosu – genetski inženjering, tako i u makrokozmosu – u prirodi oko sebe. Tako smo od stanja u kojem je čovjek bio ugrožen od ekosistema dospjeli u stanje da je ekosistem ugrožen od čovjeka. A time je korjenito ugrožen i sam čovjek.

I premda se danas s pravom govori o granicama rasta i razvoja, nismo protiv razvoja naprosto. Čovječanstvo se ne može odreći napretka, ali postoji i cijena i uvjeti napretka. »Razvoj je očito mnogo više nego ekonomski napredak mjereno u izričajima nacionalnog dohotka. Autentični razvoj ima za mjerilo ljudsku osobu sa svim njezinim nužnostima, pravednim očekivanjima i njezinim temeljnim pravima« (Izjava, br. 1; usp.: Dokument, br. 4).

Istinski razvoj mora se temeljiti i odvijati na načelima dostojanstva i prava ljudske osobe i zajedničkog dobra. Nismo za tzv. ubojiti razvoj, za razvoj u čisto materijalističkom smislu, već za integralan razvoj koji je usmjeren na svakog čovjeka i na cijelog čovjeka, poštujući njegove dimenzije imanencije i transcendencije. Drugim riječima, nužno je da razvoj bude podnosiv, uskladiv i spojiv sa sadašnjošću i budućnošću okoliša.

⁸ *Messaggio del Papa alla Conferenza ONU di Stoccolma sull'ambiente*, u: L'Osservatore Romano 7 giugno 1972, str. 1.

THEOLOGICAL EMPHASIS AT THE MEETING IN RIO DE JANEIRO

Valentin Pozaić

Institutum Studiorum Philosophici et Theologici Societatis Jesu, Zagreb

Summary

Over the last two decades the environmental problems have not been decreasing, quite the opposite. The only success being the increase of the public interest in the difficulties as well as the development of the conscience of responsibility. The basic question seems to be the motivation to change the mentality and behaviour in all of us, but particularly in the people responsible for planning the future development. The Christian person's moving according to his basic belief that God is the wise Creator of everything; he considers that man, made to resemble Him, should wisely and lovingly manage the world confided on to Him. The believer knows he is not and cannot be the absolute and egotistic lord, but is given temporarily the power to rule the world and is responsible for his own fate and the fate of this world, and will one day have to answer to Him for it.

Key words: *anthropocentrism, development, ecophyllia, moral transformation, solidarity, war*

THEOLOGISCHE AKZENTE AN DER KONFERENZ IN RIO DE JANEIRO

Valentin Pozaić

Institutum Studiorum Philosophici et Theologici Societatis Jesu, Zagreb

Zusammenfassung

In den letzten zwanzig Jahren sind die ökologischen Probleme nicht vermindert sondern vergrößert worden. Der einzige Erfolg ist die erhöhte Erkenntnis über ihr Gewicht, sowie das Verantwortungsbewusstsein. Die Grundfrage ist die Motivation zur Mentalitäts- und Benehmensänderung aller zumal der verantwortlichen für die Entwicklungsplanung. Der Ausgangspunkt eines Christen ist die grundlegende Erleuchtung, Gott sei der weise Schöpfer allen, und der Mensch — als Abbild Gottes geschaffen — soll weise und mit Vorliebe die ihm anvertraute Welt verwalten. Der Gläubige weiss, er sei nicht der absolute und selbststüchtige Herrscher und könne es auch nicht sein, sondern der zeitweilige Weltverwalter, und er werde für sein Schicksal und das Weltchicksal verantworten müssen.

Grundausrücke: *Anthropozentrismus, Entwicklung, Krieg, morale Verwandlung, Ökophilie, Solidarität*